

مفهوم قربانی از میتراییسم تا اسلام

به کوشش

پروین صفوی

نشر چتر

مفهوم قربانی از منترایسم تا اسلام

به کوشش: پروین صفوی

صفحه‌آر: مینا باقری

ناظر چاپ: محمدرضا باباجان

چاپ اول، بهار ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۶۱۳-۴-۲

نشانی: تهران - خیابان دماوند - خیابان صدیقیان - خیابان صالحی قشمی - شماره ۴

تلفن: ۷۴۳۰۴۳۲ - ۰۹۱۲۷۲۲۳۰۷۴

Email: Nashrechatr@gmail.com

همه حقوق چاپ و نشر این اثر برای نشر چتر محفوظ است.

سرشناسه:	صفوی، پروین - ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور:	مفهوم قربانی از منترایسم تا اسلام / پژوهشگر پروین صفوی؛ استاد راهنما پرویز عباسی داکانی، استاد مشاور بهروز سالکی.
مشخصات نشر:	تهران، چتر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۴۵۸ ص: مصور.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۳۶۱۳-۴-۲.
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: ص ۴۴۳-۴۵۶.
یادداشت:	کتاب حاضر در اصل پایان نامه کارشناسی، ارائه شده ادیان و عرفان از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده ادیان و عرفان است.
موضوع:	قربانی
موضوع:	قربانی - ایران
موضوع:	قربانی - اسلام
موضوع:	قربانی - مسیحیت
موضوع:	قربانی - هندوئیسم
شناسه افزوده:	عباس داکانی، پرویز، استاد راهنما
شناسه افزوده:	سالکی، بهزاد، ۱۳۲۵ - ، استاد مشاور
رده بندی کنگره:	BL۵۷۰/ص۷۰۷ ۱۳۹۲
رده بندی دیویی:	۲۹۱/۳۴
شماره ی کتاب شناسی ملی:	۳۴۰۰۹۶۸

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۱۱		مقدمه
۱۵		فصل اول: کلیات درباره ی قربانی
۱۶		۱-۱-۱ قربانی و ادیان
۲۰		۱-۱-۲ بین های کهن قربانی
۲۶		۱-۱-۳ قربانی ساسی
۲۶		۳-۱-۱ قربانی به نفع یک مراسم عبادی
۲۷		۳-۱-۲ تعریف اصطلاح قربانی
۲۹		۳-۱-۳ فرضیه های در خصوص قربانی
۳۶		۴-۱ انگیزه های مرتبط قربانی
۳۹		۵-۱ اسطوره و قربانی
۴۰		۱-۵-۱ اسطوره ی آفرینش
۴۱		۶-۱ آیین حخته رسمی جایگزین
۴۷		فصل دوم: ادیان ابتدایی
۴۸		مقدمه
۴۹		۱-۲ جان باوری
۵۰		۲-۲ فتنش پرستی
۵۳		۳-۲ نوتم گشی
۵۵		۱-۳-۲ آیینها و قربانی خروس
۵۸		۲-۳-۲ فریاد و نظریه ی نوتم پرستی
۵۸		۳-۳-۲ نوتمسیم در نظریه ی نورگیم
۵۹		۴-۲ ازدیاد محصول و قربانی در روح گناه
۶۳		۵-۲ خوردن خدا
۶۴		۶-۲ انتقال شر و گناه
۶۶		۷-۲ جادو و دین
۶۷		۸-۲ آیین شمنی و قربانی اسب
۷۰		۹-۲ اقدام اولیه و رسم قربانی
۷۰		۱-۹-۲ آفریقا
۷۷		۲-۹-۲ اشترالیا
۸۲		۳-۹-۲ قاره ی آمریکا
۸۵		۴-۹-۲ بین النهرین (میان رودان)
۸۷		۵-۹-۲ اروپای اولیه

۹۲	۶-۹-۳ قربانی انسانی در نقاط دیگر جهان
۹۵	فصل سوم: ادیان سامی و رسم آشنای قربانی
۹۶	۱-۳ مناسبت قربانی کردن
۹۶	۱-۱-۳ قربانی های متناوب
۹۷	۲-۱-۳ قربانی های غیر متناوب
۹۷	۲-۳ عوامل مربوط به قربانی کردن
۹۸	۳-۳ هدف از قربانی کردن
۱۰۲	۴-۳ طریقه ی قربانی کردن
۱۰۳	۱-۴-۳ مکان
۱۰۳	۲-۴-۳ زمانگاه
۱۰۴	۳-۴-۳ آیین
۱۰۷	۴-۴-۳ آثار آیین قدیمی تر
۱۰۹	۵-۳ قربانی کردن مسمانی فرمز
۱۱۱	۶-۳ منشاء بیدای قربانی در بیان سامی ها
۱۱۴	۷-۳ اسطوره ی انی در شعان با اوگاریت
۱۱۴	۱-۷-۳ تاریخچه ی آیین کهن
۱۱۷	۲-۷-۳ اسطوره های کهن
۱۲۲	۸-۳ فنی ها
۱۲۲	۱-۸-۳ تاریخچه ی فنی ها
۱۲۳	۲-۸-۳ رسوم قربانی فنی ها
۱۲۷	۹-۳ بین النهرین و خلدیاش
۱۳۰	۱-۹-۳ سرزمین سومر
۱۳۸	۱۰-۳ مصر
۱۳۹	۱-۱۰-۳ قربانی در مصر
۱۴۳	فصل چهارم: قربانی در میان سلت ها و نوتن ها
۱۴۴	سلت ها
۱۴۵	مقدمه
۱۴۵	۱-۴ قربانی و نذورات تقدیمی
۱۴۶	۱-۹-۴ آیین ها و سران
۱۴۶	۲-۴ شواهد و مدارک مربوط به نویسندگان قدیم
۱۴۹	۳-۴ کفار و غرامت
۱۵۱	۴-۴ سنت عامیانه
۱۵۳	۵-۴ خرمن های آتش
۱۵۴	۶-۴ قربانی و جایگزینی
۱۵۵	۷-۴ قربانی انسان در میان سلت های ایرلند
۱۵۶	۱-۷-۴ قربانی کردن انسان برای دفع بیماری و بلا
۱۵۷	نوتن ها
۱۵۷	مقدمه
۱۵۸	۸-۴ قربانی در آیین نوتن ها
۱۶۵	فصل پنجم: آیین میترا و قربانی گاو
۱۶۶	۱-۵ میترا، ایزد روشنی، دوستی و پیمان
۱۶۸	۱-۱-۵ میترا و قربانی
۱۷۱	۲-۵ آیین میتراس

۱۷۸	۱-۲-۵ میراس گاوکش
۱۸۵	۳-۵ قربانی مهر و مسیح
۱۸۹	فصل ششم: زرتشت و آیین قربانی
۱۹۰	مقدمه
۱۹۰	۱-۶ قربانی کردن در آیین ایرانیان
۱۹۲	۲-۶ قربانی پیش از زرتشت
۱۹۲	۱-۲-۶ ایران نجد: قربانی برای دفع خدایان شر (انجوها)
۱۹۳	۲-۲-۶ نخستین آریایی ها در فلات ایران: قربانی برای جلب خیر
۱۹۶	۳-۲-۶ قربانی در خرد، فرهنگ های آریایی
۱۹۸	۳-۶ فلسفه قربانی پس از زرتشت
۱۹۸	۱-۳-۶ امور امزدا را نیازی به قربانی نیست
۲۰۳	۲-۳-۶ قربانی در ادبیات دینی زرتشتی
۲۰۹	۲-۶ قربانی در باورهای زروانی، مزدکی و مانوی
۲۱۰	۴-۶ فی در دین زرتشتی: آنچه هست و آنچه نیست
۲۱۲	۶-۶ قربانی کردن حیوان و شویب مربوط به مزدایسم جدیدتر
۲۱۲	۶-۶ قربانی کردن حیوان در اوستای متأخر
۲۱۳	۷-۶ پادشاهان یاروس قربانی کردن حیوان
۲۱۵	۱-۷-۶ روستا قربانی کردن حیوان
۲۱۵	۸-۶ قربانی و پیشکش حیوان در دین زرتشت
۲۱۶	۹-۶ برداشت مزدایی: هدیه و اهدای قربانی
۲۱۹	فصل هفتم: ادیان خاور دور (هندویسم، اسلام، یهود و ادیان ژاپن)
۲۲۰	هندویسم
۲۲۰	مقدمه
۲۲۲	۱-۷ آیین های هندو
۲۳۱	۲-۷ دین ودایی
۲۳۲	۳-۷ وداها
۲۳۳	۱-۳-۷ ریگ ودا
۲۳۳	۲-۳-۷ یاجور ودا
۲۳۵	۳-۳-۷ برهماناها
۲۳۷	۴-۳-۷ اوبه نیشدها
۲۴۰	۵-۳-۷ بگودگیتا
۲۴۴	۴-۷ قربانی کیهانی
۲۴۵	۵-۷ قربانی باطنی
۲۴۶	۶-۷ خدایان ودایی
۲۴۸	۱-۶-۷ اگنی
۲۴۹	۲-۶-۷ سوما
۲۴۹	۷-۷ قدرت قربانی
۲۵۰	۸-۷ آسوامدا
۲۵۱	۹-۷ دیکشا
۲۵۵	۱۰-۷ قربانی انسانی
۲۵۵	۱-۱۰-۷ مریا
۲۵۵	۱۱-۷ مکاتب هندی
۲۵۵	۱-۱۱-۷ مکتب یوگا

۳۵۷	۲-۱۱-۷ مکتب سانکيا
۳۵۷	۳-۱۱-۷ می مانسا
۳۵۷	۴-۱۱-۷ وراثتا
۳۵۷	۵-۱۱-۷ نایا
۳۵۷	۱۲-۷ بودیسم، جین و سیک
۳۵۸	۱-۱۲-۷ بودیسم
۳۶۰	۲-۱۲-۷ جین
۳۶۱	۳-۱۲-۷ سیک
۳۶۱	۱۳-۷ نقش ماندلا در مناسک قربانی
۳۶۳	۱۳-۷ راستو یوروئا ماندلا
۳۶۵	ضمیمه‌ی فصل پنجم: هندویسم
۳۶۷	۱-۱۳-۷ وای، رم، سرود:
۳۶۹	۱-۱۳-۷ بگونا
۳۷۱	ادیان چیر
۳۷۱	۱۴-۷ دین کتسوسو
۳۷۳	۱۵-۷ آیین تانو
۳۷۵	۱۶-۷ فرهنگ شمنی
۳۷۵	۱۷-۷ معنای مناسک
۳۷۶	۱۸-۷ قربانی پسر آسمان
۳۷۸	۱۹-۷ قربانی نیاکان
۳۸۰	۲۰-۷ قربانی کردن دسته‌جمعی انسان در
۳۸۳	ادیان ژاپن
۳۸۳	۲۱-۷ آیین شین تو
۳۸۴	۱-۲۱-۷ اهمیت قربانی در شین تو
۳۸۵	۲-۲۱-۷ تطهیر بزرگ
۳۸۵	۲۲-۷ دلیل انجام پیشکشی‌ها
۳۸۵	۲۳-۷ دریافت کنندگان پیشکشی‌ها
۳۸۶	۲۴-۷ قربانی کنندگان
۳۸۶	۲۵-۷ موارد قربانی
۳۹۰	۲۶-۷ پیشکش‌های منطبق با نیازهای فرعی
۳۹۳	۲۷-۷ سرانجام این پیشکشی‌ها
۳۹۴	۲۸-۷ پیشکشی‌های بودایی
۳۹۵	فصل هشتم: قربانی در ادیان امریکای مرکزی و جنوبی
۳۹۶	مقدمه
۳۹۷	۱-۸ آزنک‌ها
۳۹۷	۱-۸ خدایان آزنکی
۳۰۰	۲-۸ قربانی انسانی
۳۱۱	۲-۸ مایاما
۳۱۱	۱-۲-۸ معبد خورشید و قربانی انسانی
۳۱۲	۲-۲-۸ خدای باران و طلب قربانی انسانی
۳۱۳	۳-۸ اینکاما
۳۱۴	۱-۳-۸ قربانی انسانی
۳۱۷	فصل نهم: دین یهود و آیین قربانی

۳۱۸	مقدمه
۳۱۹	۱-۹ قربانی پیامبران در کتاب مقدس
۳۲۶	ضمیمه‌ی بخش قربانی پیامبران در تورات
۳۳۱	قربانی برای کفار و ی گاهان
۳۳۲	۲-۹ خدایان باستان
۳۳۵	۳-۹ قربانگاه‌های یهود
۳۳۸	۱-۳-۹ بازسازی معبد و قربانی یهود
۳۴۲	۴-۹ انواع قربانی در یهود
۳۴۲	۱-۱-۹ قربانی‌های خونین
۳۴۳	الف: قربانی‌های سوختنی
۳۴۴	ب: قربانی‌های "خطا" و "تقصیر"
۳۴۶	ج: شکستی‌های صلح‌آمیز (شلامیم)
۳۴۸	۲-۹ قربانی‌های غیرخونین
۳۴۹	۱-۱-۹ بین مربوط به قربانی‌های خونین
۳۵۱	۴-۱-۹ جایگزین‌های قربانی یهود
۳۵۴	۵-۱-۹ فدا: قربانی‌های شاد
۳۵۵	۵-۹ احکام خوردن
۳۵۵	۶-۹ اعیاد و قربان
۳۵۷	۱-۶-۹ عید "پسح"
۳۵۹	۲-۶-۹ یوم کیپور یا ایام کوزبان‌های کفار
۳۶۱	۳-۶-۹ جشن پوزیم
۳۶۱	۷-۹ حج در آیین یهود
۳۶۹	۸-۹ ختنه نزد یهود
۳۷۰	فصل دهم: مفهوم قربانی در مسیحیت
۳۷۱	مقدمه
۳۷۲	۱-۱۰ مخالفت عیسی (ع) با قربانی حیوانی
۳۷۳	۳-۱۰ قربانی مسیح (ع)
۳۷۴	۳-۱۰ چرا عیسی (ع) قربانی شد
۳۷۵	۱-۱۰ جشن پوزیم یهودی و مسیح (ع) در نقش هانان
۳۷۶	۵-۱۰ ختنه در مسیحیت
۳۷۹	۶-۱۰ شام مقدس
۳۸۱	۱-۶-۱۰ دو آیین عشاء ربانی
۳۸۲	۲-۶-۱۰ منشاء این آیین
۳۸۲	۳-۶-۱۰ اهداف شام مقدس
۳۸۴	۴-۶-۱۰ قداست عشاء ربانی
۳۸۵	۷-۱۰ شکاف در دین مسیحیت
۳۸۷	۱-۷-۱۰ کلیسای کاتولیک
۳۸۹	۲-۷-۱۰ کلیسای ارتدوکس
۳۸۹	۳-۷-۱۰ پروتستان
۳۹۱	۱-۷-۱۰ اختلاف مهم کاتولیک‌ها و پروتستان‌ها در عشاء ربانی
۳۹۲	یازدهم: دین اسلام و قربانی
۳۹۲	مقدمه
۳۹۲	۱-۱۱ قربانی در دوران جاهلیت اعراب

۳۹۳	۱-۱-۱۱ انواع قربانی
۳۹۴	۲-۱-۱۱ تاثیر فضای حاکم
۳۹۵	۲-۱۱ قربانی بعد از ظهور اسلام
۳۹۶	۱-۲-۱۱ اصطلاح قربانی
۳۹۷	۳-۱۱ اقسام قربانی در اسلام
۳۹۷	۱-۳-۱۱ هدی
۳۹۸	۲-۳-۱۱ اضحی
۴۰۰	۳-۳-۱۱ نسی
۴۰۰	۴-۳-۱۱ عقیقه
۴۰۲	۵-۳-۱۱ قربانی برای وفای به نذر
۴۰۳	۱۱ شرایط قربانی کننده و قربانی
۴۰۳	۵-۱ قربانی حضرت ابراهیم (ع)
۴۰۵	۱-۵-۱ ذبیح الله کست
۴۰۷	۵-۱۱ ذبیح هیم
۴۰۸	۶-۱۱ حج
۴۰۸	۱-۶-۱۱ فلسفه قربان
۴۰۹	۲-۶-۱۱ منا
۴۱۳	۷-۱۱ حج اکبر و اسرار به
۴۱۵	۱-۷-۱۱ عرفان نهفته در قربانی
۴۱۷	۲-۷-۱۱ نکاتی در باب اسرار قربانی
۴۱۷	۸-۱۱ مفهوم قربانی در قرآن کریم
۴۱۸	۱-۸-۱۱ دسته اول: آیات مربوط به قربانی
۴۲۰	۲-۸-۱۱ دسته دوم: ذکر نام حق بر قربانی
۴۲۲	۳-۸-۱۱ دسته سوم: قربانی ابراهیم (ع)
۴۲۶	۴-۸-۱۱ دسته چهارم: حکم قربانی در منا
۴۲۹	۵-۸-۱۱ دسته پنجم: تقوا
۴۳۳	فصل دوازدهم: قربانی های خونین امروزی
۴۳۴	۱-۱۲ قربانی کردن حیوان در فرقه های جدید
۴۳۷	۲-۱۲ آدم کشی آیینی
۴۴۰	۳-۱۲ قتل تاتریک های مقدس
۴۴۱	فصل سیزدهم: نتیجه گیری
۴۴۳	منابع
۴۴۳	فهرست منابع فارسی
۴۴۹	فهرست منابع انگلیسی
۴۴۹	فهرست منابع اینترنتی
۴۵۰	فهرست منابع آلمانی
۴۵۰	فهرست منابع تصاویر

مقدمه

آیین های قربانی از کهن ترین ادوار تا به امروز، در سرتاسر جهان به عنوان یک سنت و عادت دیرین دینی برگزار می گردد. (مصطفوی، ۱۳۶۹، ۵)

گمان می رود انسان ابتدایی، نخستین قربانی را به منظور تقدیم به خدا و یا خدایان خویش، از جنس خود برگزیده و بعد از انواع گوناگون یافته است؛ مانند قربانی حیوانی، پیشکشی از محصولات زمینی، رگ زدن، انگشت بریدن (مانند مردم استرالیا)، خون شرمگاه در معابد ریختن (مانند یونانیان)، ختنه کردن (مانند مصریان و سریانیان)، سرسوزی (مانند هندوها و چینی ها) و هزاران اعمال دیگر (همان منبع، ۵ و ۶) رسم قربانی کردن حارثین با غلات یا روغن و لبنیات و میوه ها و خوراکی ها، از دیر باز در ادیان وجود داشته است.

پیداست که برافزادن قربانی انسانی یا به عبارت درست تر تعدیل شدن آن، یکباره و ناگهانی صورت نگرفته است، بلکه رنج های مصلحان جهان را یک طرف و تعالی فکری و ترقی شعور آدمیان در طی میلیون ها سال از جانب دیگر، مایه ی تعدیل و تبدیل آن گشته است. (همان منبع، ۶) دین از نظر روان شناسانی چون «یونگ» و «جیمز» از دریچه تئیین انگیزه ها، نیازها و رفتارهای انسانی و به نظر مردم شناسانی چون «لویاک»، «تایلور»، «فریزر» و «جامعه شناسانی چون «دورکیم»، از کهن ترین دبستگی ها، تلقی ها و انگاره های بشری و نهادهای اجتماعی است. «نگاهی جامعه شناختی به فلسفه ی قربانی، (۱۳۷۹، ۱)

مردم چین برای برقراری ارتباط معنوی با ارواح در گذشته ی خود قربانی می کرده اند. برای مردم شناسانی مانند «تایلور»، شکافتن شکم گوسفند قربانی در مراسم دینی و تأمل در دل و جگر آن، چنان اشکال ابتدایی تشریح و فیزیولوژی به نظر آمده است. (همان منبع، ۲)

انسان دینی در قالب قربانی، ربط خود به قلمروهای فرافردی و تعلقش به حیات اجتماعی را

نشان می‌داد. به‌منظر «تالکوت پارسونز»، جامعه‌شناس آمریکایی، قربانی از همان الگوها، نمونه‌ها، سمبل‌ها و پارادایم‌هایی است که ارزش‌های اخلاقی را در برمی‌گیرد و علامتی از معیارهای زندگی و سلوک اجتماعی است. (همان منبع، ۳)

مطابق نص صریح قرآن، سنت‌ها، سمبل‌ها، شعائر و مناسک دینی در جوامع مختلف، متفاوت و متنوع و ارزش هریک به نوبه‌ی خود در هر جامعه، در آن است که وسیله‌ای برای اعتلای حیات مردمان باشند.

طبق قرآن کریم، عشای ربانی مسیحیان، به معبد رفتن بوداییان، قربانی کردن یهودیان، حج مسلمانان و... در هر جامعه تنها به‌عنوان وسیله‌ای برای تعالی سنجیده می‌شود. (همان منبع، ۴)

در قرآن می‌خوانیم که عصبه، ماه‌های حرام و قربانی برای قیام و برپایی مردم (شکفتگی استعدادهای آنها و اندوختن پتانسیل زندگی اجتماعی) است. (مأنده: ۹۷) کلمه‌ی قربانی از ماده‌ی «قرب» و به معنی وسیله‌ی تقرب است.

انسان دینی می‌کوشد تا به‌وسیله‌ی آن به تعالی از هستی فرا رود و تقرب یابد و این در قالب نمادها و سمبل‌ها و سنت‌ها بیان و برقرار می‌شود. قربانی یکی از آنهاست. (نگاهی جامعه‌شناختی به فلسفه‌ی قربانی، ۱۳۷۹، ۵)

قربانی و سایر سمبل‌ها وسیله‌ای بیش نیستند؛ آنچه در گوهر آنها جریان و اصالت می‌تواند داشته باشد، خویش‌داری و نیکوکاری است. «لَنْ يَنْالَ أَشْرُمُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ...» (حج: ۳۷) «گوشته‌ها و خون‌های آن‌ها به خدا نمی‌رسد... آنچه می‌رسد خویش‌داری شماست... و بشارت ده نیکوکاران را».

ادیان بزرگ تقریباً از سه خاستگاه ناشی شده‌اند: خاورمیانه، هند و چین. که «رشد سه گروه اعتقادی منجر شده است: گروه سامی‌نژاد - یهود، مسیحیت و اسلام؛ گروه هندی - این هندو، دین بودا و دین جین و گروه چینی و ژاپنی - مکتب کنفوسیوس، تائوئیسم و شین‌تو. (اسمارت، ۳۹، ۱۳۸۳)

یکی از تقسیمات مهم در تاریخ ادیان، تقسیم آن به «ادیان ابتدایی» و «ادیان پیشرفته» است. ادیان پیشرفته یا «ادیان زنده» در جهان پیروان بسیاری دارد اما «ادیان قدیم» یا «خاموش» آن دسته از ادیانی هستند که در گذشته پیروانی داشته‌اند، اما امروزه دیگر پیروی ندارند. (سلیمانی اردستانی، ۱۶، ۱۳۸۲)

مورخان ادیان، یازده دین را از ادیان زنده برشمرده‌اند که عبارت‌اند از: یهودیت، مسیحیت،

اسلام، هندویسم، بودیسم، جین، سیک، زرتشت، لائوتسه، کنفوسیوس و شین تو. در مقابل نیز دو دسته ادیان قرار دارند که شامل ادیان ابتدایی و ادیان خاموش یا قدیم هستند. (همان منبع)